

УДК: 371.311.1:377

Світлана СИСОЄВА

м.Київ

Про результати завершеної науково-дослідної роботи з теми: "Психолого-педагогічні основи особистісного підходу до впровадження педагогічних технологій у професійних закладах освіти"

У статті висвітлено результати завершеної науково-дослідної роботи з теми: "Психолого-педагогічні основи особистісного підходу до впровадження педагогічних технологій у професійних закладах освіти", яка виконувалася у відділі педагогічних технологій неперервної професійної освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України у 2002-2004 рр.

Дослідження проблеми "Психолого-педагогічні основи особистісного підходу до впровадження педагогічних технологій у професійних закладах освіти" було виконано у відділі педагогічних технологій неперервної професійної освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України у 2002-2004 рр. за такими напрямками: розробка та обґрунтування концептуальних засад впровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій в системі неперервної професійної освіти; психолого-педагогічні основи особистісного підходу до впровадження педагогічних технологій у навчально-виховний процес професійного навчального закладу; особистісно орієнтовані педагогічні технології освіти дорослих; обґрунтування та розробка особистісно орієнтованого науково-методичного забезпечення професійної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів та учнів професійно-технічних навчальних закладів з фізики.

Згідно з програмою дослідження було визначено такі його завдання: розробка і обґрунтування концепції особистісного підходу до впровадження педагогічних технологій у професійних навчальних закладах; розробка і теоретичне обґрунтування сутності, структури і змісту педагогічних технологій (інтелектуального і творчого розвитку особистості майбутнього фахівця; розвитку і виявлення його творчої і професійної обдарованості; вивчення фундаментальних навчальних дисциплін у професійних навчальних закладах; підвищення кваліфікації викладачів професійних і допрофесійних навчальних закладів; формування у майбутнього фахівця міжособистісної толерантності); виявлення психолого-педагогічних умов впровадження означених технологій на основі особистісного підходу.

Завдання дослідження реалізувалися шляхом наукової розробки таких конкретних проблем: "Психолого-педагогічні основи впровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій у професійних навчальних закладах" (С.О.Сисоєва); "Психологічні основи особистісно орієнтованого підходу до професійної обдарованості" (О.І.Кульчицька); "Андрагогіка у неперервній професійній освіті" (Л.Є.Сігаєва); "Науково-методичне забезпечення підготовки з фізики студентів вищих технічних навчальних закладів та учнів професійно-технічних навчальних закладів" (П.М.Воловик); "Педагогічні технології діагностування навченості учнів з фізики у професійно-технічних закладах освіти" (Л.А.Закота); "Підвищення професійної компетентності педагога в системі методичної роботи професійних навчальних закладів"

ладах" (І.О.Титаренко); "Психолого-педагогічні засади особистісного підходу до впровадження технологій формування міжособистісної толерантності учнівської молоді" (Т.О.Гончарук); "Особливості використання особистісно-орієнтованих педагогічних технологій у професійних навчальних закладах" (І.Е.Артеменко); "Педагогічні технології інтегрованого підходу до структурування правових знань педагога професійної школи" (В.О.Смірнова).

Педагогічна технологія відображає процес розробки і реалізації в освітній установі педагогічного проекту, який: базується на певній системі педагогічних поглядів; спрямований на досягнення конкретної освітньої мети; визначає зразок професійно-педагогічної діяльності щодо його реалізації. Зразок професійно-педагогічної діяльності, закладений у педагогічній технології, виконуючи нормативну функцію, дає можливість педагогу в процесі реалізації мети створити за зразком нові утворення при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників педагогічної взаємодії. Відтворення і стійкість педагогічної технології в інших педагогічних ситуаціях забезпечується зверненням педагога до фундаментальних норм діяльності щодо проектування і реалізації педагогічної технології. Якість відтворення педагогічної технології залежить від рівня педагогічної майстерності педагога. Гуманістична сутність педагогічної технології визначається її спрямованістю на задоволення як потреб, інтересів і можливостей до навчання учня, так і вимог суспільства щодо соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку людини. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті повинні забезпечувати особистісний і професійний розвиток і саморозвиток особистості, її професійну і соціальну мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці, адаптаційну гнучкість.

Дослідження проблеми щодо психолого-педагогічних основ впровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій у професійних навчальних закладах дозволило зробити висновок, що особистісно орієнтоване навчання доцільно розглядати з точки зору організації процесу навчання та з точки зору спільної діяльності педагога і учня; сформулювати концепцію особистісно орієнтованого професійного навчання; визначити етапи організації особистісно орієнтованого навчання (діагностичний, процесуальний і аналітико-корекційний); зробити висновок, що реалізація особистісно орієнтованої парадигми освіти потребує розробки і впровадження спеціальних (особистісно орієнтованих) педагогічних і інформаційних технологій, які забезпечують взаємодію трьох взаємозумовлених факторів впливу на розвиток особистості: мотиваційного, особистісного і діяльнісного (С.О.Сисоєва) Мотиваційний фактор відображає врахування при розробці і впровадженні педагогічної технології необхідності сприяння виникненню в учнів мотивації до пізнавальної діяльності; усвідомленню необхідності навчання упродовж цілого життя. Особистісний фактор відображає врахування при розробці і впровадженні педагогічної технології активної позиції учня як суб'єкта навчального процесу; самоцінності і неповторності кожного учня як індивідуума; необхідності розвитку якостей особистості, які сприяють успішному функціонуванню у соціумі і професійному становленню. Діяльнісний фактор відображає врахування при розробці і впровадженні педагогічної технології суб'єктивного досвіду учня; необхідності розвитку мислення, інтелекту і творчих можливостей учня, формування його інформаційної культури; створення умов для реалізації і самореалізації учнів у навчально-виховному процесі. На основі теоретичного аналізу обґрунтована дидактична стратегія та дидактичні принципи особистісно орієнтованого навчання (принципи самоцінності індивідуума; визнання учня як активного суб'єкта пізнання; соціалізації учня; врахування суб'єктивного досвіду учня; орієнтації на саморозвиток, самонавчання, самоосвіту; врахування індивідуальних психофізіологічних особливостей учня; розвитку комунікативних здібностей учня) (С.О.Сисоєва). Доведено, що при проектуванні педагогічної технології відповідно до концепції особистісно орієнтованого

навчання необхідно передбачити: форми і методи індивідуалізації і диференціації навчання; створення умов для прояву власної активності учня; створення умов сприятливих для саморозвитку, самонавчання, самоосвіти; технологічні елементи щодо врахування суб'єктивного досвіду учня; організацію комунікативної і соціальної діяльності учня; організацію об'єктивного контролю знань учнів; комплексне використання можливостей інформаційних і комунікаційних технологій при проведенні занять різних видів і у ході різноманітної навчальної діяльності учнів; розвиток пізнавальної активності і оволодіння учнями методами самостійної пізнавальної діяльності; створення умов для задоволення потреб учнів у спілкуванні, дослідницькій діяльності, творчості, розвитку соціальних і комунікативних здібностей особистості. Загальним фоном для впровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій повинно бути гуманне ставлення до учня, визнання його самоцінності, індивідуальної унікальності. Зроблено висновок, що функція освіти полягає у забезпеченні саморозвитку суспільства через розвиток і самореалізацію особистості кожного його громадянина.

Здійснена систематизація особистісно орієнтованих педагогічних технологій і визначені психолого-педагогічні умови їх впровадження у навчально-виховний процес професійних навчальних закладів. До найбільш ефективних особистісно орієнтованих педагогічних технологій віднесено: навчання у співробітництві; метод проєктів, діалогові технології, технології ситуативного навчання; технології дослідження творчої педагогічної діяльності вчителя; вивчення творчих можливостей учня. Виділено такі найважливіші технологічні прийоми стимулювання пізнавальної активності учнів: стимулювання зацікавленості, творчого інтересу; використання цікавих аналогій; створення ситуацій емоційного переживання; використання розвиваючих ігор; використання методу відкриття; створення ситуацій з можливістю вибору; використання запитань, що стимулюють процеси мислення вищого рівня; підвищення стимулюючого впливу змісту навчального матеріалу (С.О.Сисоєва).

У дослідженні "Психологічні основи особистісно орієнтованого підходу до професійної обдарованості" (О.І.Кульчицька) доведено, що професійна обдарованість як системне явище включає такі компоненти: високий рівень інтелектуальних якостей, креативні здібності, емоційно-мотиваційне забезпечення, наявність таких особистісних якостей як наполегливість, працездатність, зосередженість. Кожна конкретна професійна діяльність може бути забезпечена системою відповідних здібностей: так, науково-пошукова професійна діяльність вимагає високого рівня інтелектуальних і креативних здібностей; художньо-мистецька - пов'язана з сенсорно-моторними здібностями; технічно-виробнича - з моторно-сенсорними. Професійна обдарованість пов'язана із високим рівнем розвитку зазначених здібностей у поєднанні з творчими і особистісними якостями. Встановлено, що професійне становлення учнів у системі професійно-технічного навчання повинно включати психологічне забезпечення такого становлення, а саме: діагностичне обстеження рівня розвитку відповідних до професії здібностей та розвиток таких здібностей за допомогою психолого-педагогічних технологій. Діагностика включає методичні засоби виміру інтелекту, креативності, мотивації і якостей особистості, що дозволяє встановити рівень розвитку професійної обдарованості. Використовувались відповідні тестові методики, спостереження та експертні оцінки. Відповідно до рівня розвитку обдарованості і професійної специфіки застосовувались тренінгові методики. Встановлено, що методики з розвитку інтелектуальних здібностей (системи задач з розвитку уваги, пам'яті, мислення) та креативності (творчі винахідницькі задачі, задачі на комбінаторику, реконструкцію, ін варіативного типу задачі тощо) дають можливість підвищити рівень професійної обдарованості учнів професійно-технічних закладів, посилити професійну мотивацію, сприяють розвитку особистісних якостей (працездатність, настирливість зосередженість) Встановлено, що розвиток

обдарованості можливий лише в умовах особистісно орієнтованого підходу, який вимагає знання індивідуальності кожного учня, врахування рівня розвитку його здібностей та їх специфіки. Застосування розвивальних психолого-педагогічних технологій як системи роботи педагогічного колективу з розвитку професійних здібностей учнів значно підвищує рівень професійних здібностей учнів. В результаті впровадження таких технологій у школі "Таврида" м.Севастополя значно підвищився рівень професійної обдарованості: високий рівень мали 17,6% учнів, середній - 53,4%, низький - 28%. Результати дослідження узагальнено у методичному посібнику "Професійна обдарованість" та методичних рекомендаціях "Розвиток професійної обдарованості в учнів професійних навчальних закладів" (О.І.Кульчицька).

У підходах до відпрацювання технологічної моделі навчання дорослих (Л.Є.Сігаєва) враховувалося, що у способах навчальної діяльності повинна реалізуватися вибіркова активність того, хто вчиться, яка виявляється у виборі: змісту, видів і форм предметного матеріалу; раціональних прийомів виконання навчальних дій, гнучкому їх використанні за власною ініціативою, що і забезпечує швидкість, легкість, міцність, продуктивність засвоєння. Відпрацьовуючи технологічну модель особистісно орієнтованої технології в освіті дорослих було виділено такі групи методів: створення умов для свободи вибору в навчальному процесі; спонукання до рефлексії - самоаналізу навчальної і професійної діяльності; виявленню власних труднощів і помилок; навчання професійним умінням і навичкам шляхом "занурення" в професійну діяльність, психологічна підтримка у самовизначенні. Серед методів і прийомів особистісно орієнтованого навчання виділено такі групи: надання дорослим свободи вибору змісту навчання; свободи вибору форм і методів навчання і контролю підготовленості; випереджуюча самостійна робота і самостійне вивчення теоретичного матеріалу і обговорення його до читання лекцій та виконання окремих практичних завдань. У ході дослідження звернена увага на необхідність спеціальної підготовки викладачів, які працюють з дорослими. Виявлено, що для викладача, який працює в рамках особистісної парадигми з дорослими, характерно: орієнтація на цілісну особистість дорослого як самоцінність; застосування авторизованих варіантів навчальних курсів, що орієнтовані на потреби і запити дорослих; пошук специфічних засобів подачі матеріалу; пріоритет спілкування, процесу, особистісно-індивідуального начала над фіксованим "результатом" оволодіння знаннями; орієнтація на те, щоб сферу навчання, в першу чергу, зробити престижною сферою морального самоствердження дорослих (Л.Є.Сігаєва). Експериментальне впровадження результатів дослідження на базі центра зайнятості Дніпровського району м.Києва показано, що професійну перепідготовку безробітних слід розглядати як соціально-педагогічне явище, яке виникло внаслідок таких соціально-економічних чинників: структурних трансформацій у виробництві, змін у сфері зайнятості населення, ситуації на ринку праці. Виявлено 3 категорії дорослих щодо мотивації до професійного навчання: дорослі, які звільнені зі сфери праці; дорослі, що мають досвід фахової й освітньої діяльності; дорослі, що мають проблему вибору нової спеціальності й нового фахового старту. Проведене анкетування серед таких категорій дорослих (80 чол.) дозволило виявити, що 75% опитаних своєю мотивацією щодо професійного навчання у центрі зайнятості обрали придбання спеціальності з метою пристосування до життя, 15% - свою мотивацію пов'язують з просуванням по службі, 10% - хочуть придбати нову спеціальність та удосконалити свої знання. Кожний четвертий дорослий (безробітний) не може оцінити свій професійний статус, його відповідність кон'юктурі ринку праці, що свідчить про відсутність знань щодо вимог, які висуваються до працівників і про несформованість їх професійної самооцінки. Результати дослідження узагальнено у навчального-методичному посібнику "Навчання дорослих у неперервній професій-

ній освіті" та методичних рекомендаціях "Андрагогіка у професійному навчанні" (Л.Є.Сігаєва).

Дослідження науково-методичного забезпечення підготовки з фізики студентів вищих технічних навчальних закладів та учнів професійно-технічних навчальних закладів (П.М.Воловик) дозволило зробити висновок, що у зв'язку зі зміною соціально-економічної системи в нашій країні та реструктуризації різних галузей господарства не всім випускникам професійних та вищих навчальних закладів гарантується працевлаштування за набутою спеціальністю, часто виникає потреба змінювати свої функціональні обов'язки і навіть набутий фах. Такий стан призвів до необхідності модернізації фундаментальної освіти, завданням якої є сприяння гармонійному поєднанню технологічного і морального потенціалу суспільства, забезпечення особистісного і професійного розвитку особистості, відтворення інтелектуального та духовного потенціалу нації. Вирішення цієї проблеми призвело до створення різних типів навчальних закладів, які працюють за своїми навчальними планами і програмами. Тому рівень підготовки випускників цих навчальних закладів різний, особливо з основ фундаментальних наук. Це створило протиріччя між необхідністю здійснення неперервної професійної освіти, яка забезпечила б підготовку спеціалістів широкого профілю, як цього вимагає життя, і різним рівнем фундаментальної підготовки випускників різних типів професійних навчальних закладів. Зазначене протиріччя об'єктивно порушує право випускників середніх навчальних закладів, особливо професійних, продовжувати навчання у вищих навчальних закладах. Зняти це протиріччя можливо через належне науково-методичне забезпечення фундаментальної підготовки учнів (студентів) навчальних закладів, яке сприяло б: доступності і ефективності вивчення фундаментальних дисциплін учнями (студентами) різного рівня підготовки; формуванню умінь і навичок застосовувати теоретичні знання на практиці. Курс фізики разом з курсом вищої математики становить основу теоретичної підготовки інженерів і відіграє роль фундаментальної бази, без якої неможливо успішна діяльність інженера та робітника будь-якого профілю. Все це вимагає необхідності науково-методичного забезпечення фундаментальної підготовки з фізики студентів вищих технічних навчальних закладів та учнів професійно-технічних навчальних закладів. Одним із структурних засобів такого забезпечення є підручник. Однак до цього часу не було створено необхідного підручника з курсу фізики, який забезпечував би можливість навчання учням та студентам, які закінчили різні типи загальноосвітніх і професійних навчальних закладів, мають різний рівень підготовки: з фізики та був придатний для різних форм навчання при здійсненні фундаментальної підготовки з фізики. Розв'язання цієї проблеми було здійснено в ході дослідження доктора педагогічних наук, професора П.М.Воловика. Ним визначено: основні дидактичні принципи побудови курсу фізики; зміст навчального матеріалу з курсу фізики для вищих навчальних закладів; обсяг навчального матеріалу; створено та впроваджено підручник з курсу фізики, який забезпечує розвиток індивідуальних можливостей студентів різних форм навчання. Велика увага була приділена дослідженню проблеми підвищення якості педагогічних досліджень (П.М.Воловик). Розроблено 5 педагогічних технологій оцінювання ефективності методів навчання і виховання у професійних навчальних закладах: за допомогою порівняння дисперсій нормального розподіленних сукупностей при дослідженні педагогічних ознак для випадків (двох вибірок великого і малого об'ємів; більше двох вибірок); за допомогою параметричних критеріїв для випадків (двох вибірок великого і малого об'ємів; більше двох вибірок); за допомогою непараметричних критеріїв (загальних - медіани та проміжків - для порівняння двох сукупностей; Крускала й Уолліса для порівняння більше, ніж двох сукупностей; порівняння "спарених" послідовностей спостережень; перевірки випадкового характеру ряду спостережень). Результати дослідження узагальнено у

підручниках з курсу фізики: "Механіка" (Т.1.), "Електрика і магнетизм" (Т.2.) (Воловик П.М.).

При дослідженні проблеми педагогічних технологій діагностування навченості учнів з фізики у професійно-технічних навчальних закладах (Л.А.Закота) було вивчено і узагальнено теорію і практику діагностування навчальних досягнень учнів з фізики у закладах професійно-технічної освіти, теоретично обґрунтовано особистісно орієнтовану дидактичну технологію діагностування результатів навчання фізики учнів, експериментально дослідити навчання фізики учнів, експериментально досліджено ефективність запропонованої технології та педагогічних умов її реалізації. Виявлено світові пріоритети в галузі природничої освіти, застосування основних природничо-наукових понять та методів у різноманітних ситуаціях повсякденного життя; робота з інформацією, заданою у різних видах (таблиця, діаграм, графіків реальних залежностей), характерних для засобів масової інформації; формування умінь висувати гіпотези та проводити дослідження, що їх доводять або спростовують, аналізувати або порівнювати результати проведених досліджень, обґрунтувати власну точку зору, використовувати наукову аргументацію. Труднощі вчителів у здійсненні діагностики і оцінювання знань учнів вивчалися за допомогою анкетування (40 респондентів). З'ясовано, що найбільші утруднення виникають при проведенні тематичного оцінювання, в якому поєднуються різні види робіт (темові, лабораторні і контрольні тощо). Це відзначили 40% вчителів, інші визначаються оцінку як середнє арифметичне складових, що не є коректною процедурою. Мало знайомі або не знайомі (38%) вчителі з рейтинговою системою оцінювання, що широко впроваджується у вузах та багатьох ліцеях і коледжах. На недостатню розробленість і кількість дидактичних матеріалів (особливо тестових) вказано близько 70% респондентів. Доведено, що особистісно орієнтована технологія діагностування результатів навчальної діяльності учнів професійно-технічних закладів освіти має здійснюватися на таких психолого-педагогічних засадах: урахуванні вікових та індивідуальних особливостей розумової діяльності учнів; урахуванні пам'яті та уваги; урахуванні темпу роботи; доборі різноманітних завдань, що скомпоновані і сформульовані з урахуванням різного ступеня підготовки і психічних особливостей дитини; створенні атмосфери доброзичливості і довіри. З метою діагностики розумового розвитку учнів слід мати систему методик, які дозволяють одержати сукупність даних за різними параметрами. В процесі проведеного дослідження, яке проходило на базі ліцею "Поліграфіст" і охоплювало 107 учнів 8-11 класів експериментально перевірялися особливості здійснення таких розумових умінь як класифікація понять, порівняння понять, а також просторове мислення і знаходження закономірностей у розташуванні фігур за допомогою субтестів з тесту "Контур" (Ю.З.Гільбуха) та матеріалів А.Г.Конфоровича. Відповідно одержані такі результати. Виконання I субтесту - 67%, II - 58%, III - 65%, IV - 61%, що не є достатніми для учнів цієї вікової групи і стало основою для подальшої роботи вчителя над розвитком вказаних умінь учнів. Цілісне експериментальне дослідження ефективностей розроблених навчальних матеріалів можливе після їх масовою тиражування. Результати дослідження узагальнено у навчального-методичному посібнику "Педагогічні технології діагностування навченості учнів з фізики у професійно-технічних навчальних закладах освіти" (Л.А.Закота).

Професійна компетентність педагога в системі методичної роботи професійно-навчального закладу розглядалася у дослідженні І.О.Титаренко як вияв найвищої форми активності особистості щодо підвищення рівня власної педагогічної діяльності. Найбільш важливими напрямками цієї роботи викладачі професійних навчальних закладів вважають: соціально-педагогічна робота з батьками (52%), підвищення рівня ділових стосунків педагогів (46%), впровадження сучасних інформаційних технологій (63%) та підвищення культури поведінки учнів (49%). Показано,

що розвиток професійної компетентності викладача є неперервним процесом особистісного зростання та фахового розвитку особистості. Дослідження проблеми по підвищенню професійної компетентності викладачів ґрунтувалося на принципах комплексності, особистісного підходу і спиралося на теоретико-методичні основи педагогічної майстерності та педагогічної творчості викладача професійної школи. У процесі дослідження розроблено концептуальні підходи до відбору змісту післядипломної освіти педагога в системі методичної роботи професійного навчального закладу, виявлено організаційно-дидактичні умови ефективності підвищення професійної компетентності педагога, розроблено і обґрунтовано основні напрями післядипломної освіти викладачів в системі методичної роботи професійного навчального закладу. Результати дослідження узагальнено у навчального-методичному посібнику "Підвищення професійної компетентності педагога в системі методичної роботи професійного навчального закладу" (І.О.Титаренко).

У процесі дослідження виявлено, що із зростанням стажу педагогічної роботи спостерігається тенденція зниження інтересу викладачів до перепідготовки. Щодо тривалості курсів перепідготовки, то більше ніж 70% вважають, що один раз на п'ять років 4 тижні є достатньою. Слід відзначити, що тільки 20% респондентів вважають, що курси перепідготовки дають необхідні знання для роботи з педагогічно занедбаними учнями. Введення в курс підвищення кваліфікації педагогів тем, пов'язаних з проблемою впливу соціальних змін у суспільстві на становлення учнівської молоді як громадян суспільства вважають за необхідне тільки 18% опитуваних. У процесі дослідження розроблено курси для підвищення професійної компетентності викладачів професійно-технічних закладів з культури ділового спілкування, соціально-педагогічної роботи з батьками, програму курсу з комп'ютерного навчання викладачів та їх підготовки до навчання за дистанційною формою, що значно впливає на можливість підвищення професійної компетентності викладачів (І.О.Титаренко)

У процесі дослідження проблеми формування міжособистісної толерантності в учнівської молоді (Т.О.Гончарук) дають розроблено модель толерантної особистості; визначено найсуттєвіші особливості толерантної особистості: соціально-психолого-індивідуальні якості та риси характеру толерантної особистості, особливості протікання психічних процесів та інтелектуальної сфери. Модель толерантної особистості слугувала еталоном якостей, здібностей, нахилів, на формування яких необхідно спрямувати психолого-педагогічний вплив. Модель становила концептуальну основу організації діяльності психолога з формування міжособистісної толерантності учнів, її покладено в основу програми занять з формування міжособистісної толерантності та системи діагностики рівня сформованості цієї якості в учнівської молоді.

Виявлено, що низький рівень толерантності поєднується з такими особистісними особливостями людини, як підвищена тривожність, ригідність установок, схильність до підозрливості та агресивності як психологічного механізму захисту суб'єктивної реальності. Середній рівень передбачає сформованість в індивіда прагнення дотримуватися толерантної стратегії поведінки. Високий рівень міжособистісної толерантності особистості передбачає стійкі переконання індивіда, наявність у його свідомості толерантності як ідеалу, що передбачає розуміння, повагу та прийняття людини іншої культури, з іншими поглядами або стилем поведінки. Розроблена, обґрунтована та експериментально перевірена педагогічна технологія формування міжособистісної толерантності учнів, яка передбачає такі етапи: діагностично-планувальний; організаційно-формуючий етап; оцінково-результативний етап (Т.О.Гончарук). Аналіз результатів лонгitudного дослідження ціннісних орієнтацій за модифікованою методикою М.Рокіча показав, що інструментальні цінності терпимість і дружелюбність, чуйність, які обумовлюють толерантну взаємодію з інши-

ми людьми, займають останні позиції у системі цінностей учнів навіть у 2004 р. Встановлено, що в 39,4% учнів від загальної кількості вибірки низький рівень прояву здібностей до міжособистісної толерантності. Усі досліджувані цієї групи отримали низькі показники за модифікованою анкетною вимірювання рівня толерантності у ставленнях (анкета В.С.Магуна, М.С.Жимкочьян, М.М.Магури). У групі з низьким рівнем міжособистісної толерантності виділити учнів з домінуванням різних поведінкових тенденцій прояву нетолерантності. До першої групи з низьким рівнем міжособистісної толерантності увійшли досліджувані, в яких переважає стратегія домінування у міжособистісних відносинах. Їх характеризують потреба командувати, орієнтація в основному на свою думку, намагання активно впливати на інших людей, прагнення підкоряти своїй волі, нетерпимість до критики, переоцінка власних можливостей, надмірна категоричність виразів, невміння приймати поради інших. До другої групи з низьким рівнем міжособистісної толерантності увійшли досліджувані, у яких переважає агресивна стратегія у міжособистісних відносинах, що співвідноситься з такими особистісними характеристиками, як ригідність установок у поєднанні з високою спонтанністю, впертістю, вимогливістю, прямолинійністю у виразах і вчинках. До третьої групи увійшли досліджувані, в яких у структурі міжособистісних відносин переважає стратегія підозрливості. Найчисленнішу групу від загальної кількості вибірки з низьким рівнем толерантності, складають досліджувані, в яких виявлено конфлікт між прагненням до визнання групою і ворожістю; проблему витісненої ворожості та агресивності, проблему хворобливого самолюбування, проблему боротьби мотивів самоствердження і афіліації, яка є типовою у перехідному віці. Групу з середнім рівнем міжособистісної толерантності складають 54,3% учнів від загальної кількості. До групи з вищесереднім рівнем міжособистісної толерантності увійшли 6,3% від учнів загальної кількості. Результати дослідження узагальнено у навчального-методичному посібнику "Особистісний підхід до впровадження психолого-педагогічних технологій формування міжособистісної толерантності учнівської молоді" (Т.О.Гончарук).

Дослідження особливостей використання особистісно орієнтованих педагогічних технологій у професійно-технічних навчальних закладах (І.Е.Артеменко) дозволило зробити висновок, що у професійних навчальних закладах на сьогоднішній день найбільшої актуальності набувають модульна технологія навчання та використання сучасних інформаційних технологій. Головна перевага модульної технології навчання полягає в можливості інтенсифікувати процес професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців в цілому, підвищити його гнучкість та ефективність. У процесі дослідження виявлено, що впровадження особистісно орієнтованих технологій супроводжується рядом проблем. Найбільш суттєва з них полягає в тому, що процес створення та впровадження навчальних програм, побудованих за принципами сучасних інформаційних технологій, потребує значного обсягу роботи з розробки навчально-методичних матеріалів і певних додаткових коштів на їх тиражування. Впровадження таких технологій професійного навчання вимагає відходу від традиційної організації навчального процесу і застосування нових організаційних підходів до формування навчальних груп. Їх впровадження вимагає перегляду і вироблення нової нормативно-правової бази організації професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації. Необхідність створення системи сертифікації спеціалістів, які працюватимуть за модульною і дистанційною технологією. Впровадження дистанційних технологій навчання вимагає підвищення рівня комп'ютерної грамотності як викладачів так і учнів. Проведення анкетування показало, що близько 70% опитаних викладачів та майстрів згодні з тим, що традиційна система навчання не дозволяє викладачу впроваджувати в практику особистісний підхід до слухачів, що робить неможливим встановлення індивідуального темпу навчання для учнів. Але при цьому 30% опитаних викладачів виявили

низький рівень психологічної готовності до впровадження тієї чи іншої особистісно орієнтованої технології у педагогічну практику. Серед причин низької зацікавленості вони називали: невідповідність матеріально-технічного забезпечення училища вимогам модульної і дистанційної технологій (67%), низький рівень теоретичної і практичної підготовленості викладачів до впровадження модульної чи дистанційної технологій (64%), відсутність матеріальної зацікавленості у впровадженні тієї чи іншої технології у свою практичну діяльність (89%) (І.Е.Артеменко). Виявлено, що умовами впровадження особистісно орієнтованих технологій у практику професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців є: психологічна готовність викладацького складу професійно технічних училищ до впровадження особистісно орієнтованої технології; матеріальна зацікавленість викладачів у впровадженні особистісно орієнтованих технологій; створення матеріально-технічного забезпечення училища, що відповідає вимогам модульної і дистанційної технологій; забезпечення училищ необхідним навчально-методичним матеріалами; навчання викладачів і майстрів училищ особистісно орієнтованим технологіям (І.Е.Артеменко).

При дослідженні проблеми впровадження педагогічних технологій інтегрованого підходу до структурування правових знань педагога професійної школи (В.О.Смірнова) було встановлено, що формування правових знань і навичок у процесі навчання студентів доцільно проводити систематично та послідовно в процесі інтегрованих занять, бінарних уроків, лекцій, семінарсько-практичних занять, педагогічної практики. Впровадження інтегрованого підходу до структурування знань сприяє формуванню цілісної системи загальноосвітніх і професійних знань учнів та студентів професійних навчальних закладів, розвитку мислення, творчих можливостей особистості майбутнього фахівця. На базі Київського професійно-педагогічного коледжу ім.А.Макаренка практично була апробована педагогічна технологія "клініки викладання права" (клініка на зразок "Street Law\Живе право") - це цікавий варіант клініки, який в сьгоднішній час отримує все більш широке розповсюдження у професійних навчальних закладах освіти. На відміну від традиційних освітнянських форм навчання, коли основна увага приділяється вивченню права і законів, клінічні програми (в тому числі програма клініки викладання права) розробляються для того, щоб надати студентам можливість виробити і тренувати основні навички, які необхідні майбутньому фахівцю у професійній діяльності; інформацією про те, як можна запобігти юридичних проблем, і що треба робити, якщо проблеми виникли. Основна увага в навчальній програмі клініки приділяється застосуванню інтерактивних методів навчання. В цьому розумінні читання лекції зводились до мінімуму. Замість цього використовуються методи викладання, які сприяють активній участі кожного студента в дискусіях, дебатах, імітаціях, учбовому суді і інших заходах. Результати анкетування студентів довели, що застосування у навчанні інтерактивних методів підвищує рівень мотивації вивчення студентом правових дисциплін на 15%, підвищує можливість практичного застосування здобутих знань і навичок на 12%. Встановлювались показники успішності та якості засвоєння правових знань (82 студента другого курсу - майбутніх педагогів професійної школи) у процесі впровадження технології "клініки викладання права", що брали участь у роботі клініки. До проведення експерименту показник якості становив - 74%, успішності - 80%. Після застосування інтерактивних методів у програмі роботи юридичної клініки: показник якості зріс на 12%, успішності - на 14%. Із застосуванням даної педагогічної технології міняється вектор навчання, який, як правило, націлений від теорії до практики, коли студент спочатку вивчає теоретичні постулати, а лише потім усвідомлює, для чого вони потрібні і де вони можуть застосовуватися. Доведено, що в процесі впровадження педагогічної технології інтегрованого підходу до структурування змісту правових знань необхідно передбачи-

ти: органічний зв'язок навчального матеріалу, який вивчається, з реальним життям, що сприяє усвідомленню молодими людьми правової організації життя суспільства, взаємозв'язку з ним, почуття відповідальності перед українською державою, громадянами якої вони є; забезпечення принципу єдності пізнавальної і практичної діяльності студентів; застосовувати особистісно-орієнтований підхід для формування навичок самостійного використання правових норм у конкретних ситуаціях, повсякденному житті, боротьбі з правопорушеннями; формування активної громадянської позиції. Результати дослідження узагальнено у методичних рекомендаціях "Впровадження інтегрованого підходу до структурування правових знань педагога професійної школи" (В.О.Смірнова).

Дослідження комплексної теми показало, що практична реалізація особистісно орієнтованих педагогічних технологій можлива за умов створення такого розвивального навчального середовища (зміст, організаційні форми, методи, засоби, суб'єкт-суб'єктний характер педагогічної взаємодії), у якому учень набуває статусу найвищої цінності навчального процесу, і яке б сприяло розвитку інтелектуального, творчого і духовного потенціалу учня, його індивідуальності, емоційно-вольових якостей, творчих можливостей, мислення і загальної культури, формуванню здатності до самостійної, активної діяльності, професійного самовизначення, навичок взаємодії з сучасним динамічним світом праці.

Результати дослідження відображені у науковій продукції загальним обсягом 226,8 др.арк., з них: 1 монографія, 3 навчально-методичні посібники, 1 методичні рекомендації, статті у 11 міжнародних та фахових виданнях.

Співробітники відділу взяли участь у 26-ти наукових конференціях: з них 6 - наукових конференцій за кордоном (Польща, Росія, Угорщина); 20 - міжнародних науково-практичних конференцій; 5 - всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Стаття надійшла до редакції 14.04.05

Светлана СИСОЕВА

О результатах завершённой научно-исследовательской работы по теме: Психолого-педагогические основы личностного подхода к внедрению педагогических технологий в профессиональных учебных заведениях.

Резюме

Статья излагает результаты завершённой научно-исследовательской работы по теме:

"Психолого-педагогические основы личностного подхода к внедрению педагогических технологий в профессиональных учебных заведениях", которая выполнялась в отделе педагогических технологий непрерывного профессионального образования Института педагогики и психологии профессионального образования Академии педагогических наук Украины в 2002-2004 годах.

Svitlana SISOEVA

About the results of the complete research 'Educational psychology basis of personal approach to pedagogical technique introduction to professional educational institutions'.

Summare

The article states the results of the complete research 'Educational psychology basis of personal approach to pedagogical technique introduction to professional educational institutions' carried out at the Department of Continuous Vocational Training Pedagogical Technique of the Academy of Pedagogical Sciences in 2002 - 2004.